

מצבה – אהובה או שנואה

וְלֹא־תִקִּים לָךְ מִצְבֵּה אֲשֶׁר שָׁנָא ה' אֱלֹהֶיךָ: (דברים טז כב).¹

וַיִּשְׁכַּם יַעֲקֹב בְּבֹקֶר וַיִּקַּח אֶת־הָאֶבֶן אֲשֶׁר־שָׂם מִרְאשֵׁיתוֹ וַיִּשָּׂם אֹתָהּ מִצְבֵּה וַיִּצַק שָׁמֶן עַל־רֹאשָׁהּ: (בראשית כח יח).²

וְהָאֶבֶן הַזֹּאת אֲשֶׁר־שָׂמְתִי מִצְבֵּה יְהִי־הִיא בֵּית אֱלֹהִים וְכָל אֲשֶׁר תִּתְנַחֵל עִשָׂר אַעֲשֶׂרְנוּ לָךְ: (בראשית כח כב).³

וַיִּקַּח יַעֲקֹב אֶבֶן וַיְרִימֶהָ מִצְבֵּה: ... וַיֹּאמֶר לְבָן לִיעֲקֹב הִנֵּה הִגַּל הִזָּה וְהִנֵּה הַמִּצְבֵּה אֲשֶׁר יְרִיתִי בֵּינִי וּבֵינְךָ: (בראשית כח כג).⁴

וַיִּצַב יַעֲקֹב מִצְבֵּה בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֹתוֹ מִצְבֹּת אֶבֶן וַיִּסֹּף עָלֶיהָ נֶסֶף וַיִּצַק עָלֶיהָ שָׁמֶן: וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶת־שֵׁם הַמָּקוֹם אֲשֶׁר דִּבֶּר אֹתוֹ שֵׁם אֱלֹהִים בֵּית־אֵל: (בראשית לה יד-טו).⁵

וַיִּצַב יַעֲקֹב מִצְבֵּה עַל־קִבְרֹתֶיהָ הִוא מִצְבֹּת קִבְרֹת־רַחֵל עַד־הַיּוֹם: (בראשית לה כ).⁶

וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת־כָּל־דִּבְרֵי ה' וַיִּשְׁכַּם בְּבֹקֶר וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ תַּחַת הַהָר וּשְׁתֵּים עָשָׂר מִצְבֵּה לְשֵׁנִים עִשָׂר שְׁבֻטֵי יִשְׂרָאֵל: (שמות כד ד).⁷

לֹא־תַעֲשׂוּ לָכֶם אֱלִילִים וּפְסֵל וּמִצְבֵּה לֹא־תִקְיִמוּ לָכֶם וְאֶבֶן מִשְׁפַּיִת לֹא תִתְנוּ בְּאַרְצְכֶם לְהִשְׁתַּחֲוֹת עָלֶיהָ כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם: (ויקרא כו א).⁸

¹ פסוק קודם נאמר: "לא־תִטַּע לָךְ אֲשֶׁרָה כְּלַעַץ אֲצֶל מִזְבַּח ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה־לָּךְ". וא"ו החיבור של הפסוק שלנו: "ולא תקים לך מצבה" מרמז כאילו שני הנושאים קשורים, אבל מאיסוף המקורות נראה שאלה שני דינים נפרדים. שניהם כמובן בדיני עבודה זרה, אבל דינים שונים שכל אחד ראוי לדיון בפני עצמו. ובע"ה נזכה גם לדון באשרה ובמזבח.

² ראה מדרש בראשית רבה פב ו שיוצר הקבלה בין 'והנה ה' ניצב עליו' ובין 'ויצב יעקב מצבה'. מעין מידה כנגד מידה. המדרש אמנם נמצא בפרשת וישלח, אבל אנחנו 'העתקנו' אותו לפרשת ויצא. יעקב היוצא בחוסר כל מבית אביו לוקח את מעט השמן שיש עמו לדרך ומקדיש אותו למצבה לה' (ראה גם השימוש בלשון פך שמן במדרש שם). ראה גם פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) בראשית פרשת תולדות - ויצא פרק כח סימן יח שאומר שהמצבה שבנה יעקב הייתה "זכר לסולם שראה".

³ יעקב אף חוזר ונודד שכאשר יחזור בשלום מייציאתו מזו לגלות בחרן, תהפוך המצבה לבית אלהים. ראה פירוש רד"ק שם: "ועוד נדר שהמקום הוא שם בו האבן מצבה יהיה בית האלהים. כלומר, שיבנה שם בית ומזבח לבוא שם כל עובד אלהים ולהתפלל ולעבוד שם לאלהים ולא לזולתו". ועוד נחזור לפירוש רד"ק זה שמסתכל אולי קדימה לדורות רחוקים.

⁴ הנה יעקב מקים מצבה גם בענייני חולין, בכריתת 'הברית המדינית' עם לבן. ראה המדרשים שכשיואב בא להילחם עם ארם, הצביעו הם על המצבה הזו כעדות לברית ההדדית בין לבן ויעקב שלא יפגעו זה על זה לרעה. ראה בראשית רבה פרשה עד, מדרש תנחומא דברים סימן ג, מדרש תהלים פרק ט ועוד. נראה שמצבה זו, אף שגם היא מזוהה עם יעקב, היא עניין אחר.

⁵ כאשר יעקב חוזר בשלום (ולא בלי שהקב"ה מזכיר לו את נדרו, בראשית לה א. ראה דברינו [קום עלה בית אל](#) בפרשת וישלח), הוא מחדש את המצבה שהציב ביציאתו לחרן וקורא למקום בית אל. אמנם, מספר פסוקים קודם, בתחילת הפרק, מדובר על מזבח, ככתוב שם: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־יעֲקֹב קוּם עֲלֵה בֵּית־אֵל וְשִׁבְשֵׁם וְעֲשֵׂה־שֵׁם מִזְבֵּחַ לְאֵל הַנְּרָאָה אֲלֵיךָ בְּבֹרֶךְ מִפְּנֵי עֲשׂוֹ אַחִיךָ: ... וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא לְמָקוֹם אֵל בֵּית־אֵל כִּי שָׁם נִגְלוּ אֵלָיו הָאֱלֹהִים בְּבָרְחוֹ מִפְּנֵי אַחִיו". אבל בפסוקים שהבאנו, גם אחרי המזבח, חוזר יעקב ויוצק שמן על המצבה שהציב בשעתו. האם באים פסוקים אלה ללמדנו שמזבח ומצבה הם שני דברים שונים? או שמא מזבח הוא סוג של מצבה מורכבת וגדולה יותר? ועוד נחזור לקשר בין מצבה למזבח להלן.

⁶ בספר בראשית, מצבה היא סמל מובהק של יעקב, וכאשר מזכירים 'מצבות' בהקשר עם יעקב, אי אפשר שלא להזכיר גם את מצבת קבורת רחל, האישה האהובה שנפטרה מיד בכניסה לארץ, שבאה מיד לאחר המצבה של בית אל, עוד באותו פרק. ראה מדרש שכל טוב וישלח לה כ שמציין שלצד המצבה שהקים יעקב לרחל "כל אחד מן השבטים שמו עליה אבן אחד". אפשר שמכאן המנהג לשים אבנים על מצבות, בפרט של בני המשפחה הקרובים; אך אפשר גם שהמדרש תולה ביעקב ובניו מנהג שפשוט בעם ישראל מאוחר יותר. כך או כך, לפנינו שוב מצבה מעניין אחר שלכאורה אינה שייכת לנושא שלנו, מלבד שגם היא אהובה. אבל ההתנסות סביב מצבות למקום תפילה מצביעה על כך שיש קשר. מי מכיר היום את מצבת בית אל ומי לא מכיר את מצבת קבורת רחל? מצבת קבורת רחל מגשימה לדורות את נדרו של יעקב. נראה שגלשונו לספר בראשית. נחזור לספר דברים ולאיסור המצבה "אשר שנה ה' אלוהיך". מה קרה למצבה במעבר מספר בראשית לספר דברים?

⁷ בין ספרי בראשית ודברים, הרי לנו ספר שמות. גם משה מקים מצבה, שתים עשרה מצבות לשנים עשר שבטי ישראל (יוסף עדיין שבת אחד?), מיד לאחר מתן תורה, כתיבת התורה הראשונה וברית פרשת משפטים. ראה כיצד מהלל מדרש מכילתא דרבי ישמעאל יתרו - מסכתא דבחדש פרשה ג את הרגע הגדול הזה לאחר מתן תורה: "עליהם מפורש בקבלה: יונתי בחוגי הסלע בסתר המדרגה הראיני את מראיך השמייעני את קולך כי קולך ערב ומראיך נאווה (שיר השירים ב ד). הראיני את מראיך - אלו שתים עשרה מצבה לשנים עשר שבטי ישראל; השמייעני את קולך, אלו עשרת הדברות". נראה בפשטות, שבימי האבות ובימי משה (טרם הקמת המשכן ולפני הכניסה לארץ ישראל), עצם הקמת מצבה, אם היא נעשית לכבוד ה' - היא דבר חיובי ומבורך ואין בה שום פסול.

⁸ לאחר ספר בראשית, שמות ודברים שראינו; בספר במדבר אין שום אזכור של 'מצבה'. אך הנה קולו של ספר ויקרא, ממנו אפשר ללמוד שעיקר האיסור של מצבה הוא אם היא נעשית לעבודה זרה, בדומה לפסל ואילילים המוזכרים בפסוק. מאידך, אולי מצבה דומה יותר לאבן משכית (אבן שמשתחוים עליה) שהיא אסורה גם אם נעשית לשם שמים. ראה רש"י על הפסוק שם: "ואבן משכית - לשון כסוי, כמו (שמות לג כב) ושכותי כפי, שמכסין הקרקע ברצפת אבנים: להשתחוות עליה - אפילו לשמים, לפי השתחוואה

מדרש אגדה (בובר) דברים פרשת ראה - שופטים פרק טז סימן כב

מצבה - מה בין מזבח למצבה? מזבח שלשה אבנים, שנאמר: "מזבח אדמה תעשה ליי" (שמות כ כא),⁹ מצבה אבן אחת, שנאמר: "וירימה מצבה" (בראשית לא מה).¹⁰ "אשר שנא" - והיכן שָׁנָא? שציווה לעשות מזבח ולא מצבה.¹¹

רש"י דברים טז כב

ולא תקים לך מצבה - מצבת אבן אחת, להקריב עליה אפילו לשמים:¹² אשר שנא - מזבח אבנים ומזבח אדמה צוה לעשות, ואת זו שָׁנָא כי חוק היתה לכנענים. ואף על פי שהיתה אהובה לו בימי האבות, עכשיו שנאה, מאחר שעשאוה אלו חוק לעבודה זרה.¹³

רשב"ם דברים טז כב

ולא תקים לך מצבה - לשמים, להקטיר בשעת איסור הבמות, מאחר שיהיה לך מזבח קבוע לאחר ירושה כדכתיב: "לא תעשון ככל אשר אנחנו עושים פה היום וגו'" - להקריב בכל מקום, וכדכתיב בדברי הימים: "אך הבמות לא סרו",¹⁴ ומפרש שם לא היו מקטירים כי אם ליי"י.¹⁵

רשב"ם בראשית כח יח

"ויוצק שמן על ראשה" - משח אותה לקדשה להקריב עליה קרבנות בשובו, כדכתיב במשכן וכליו: וימשחם ויקדש אותם. וכן מוכיח לפנינו: אנכי האל בית אל אשר משחת שם מצבה וגו'.¹⁶

בפישוט ידים ורגלים היא, ואסרה תורה לעשות כן חוץ מן המקדש". אז אולי גם מצבה היא מצבה לשם ה' אלא שהיא נעשית מחוץ למקדש ונראית כבמה? מה איפוא היא אותה מצבה שאסרה התורה?

⁹ צריך לפחות שלוש אבנים שיחזיקו את מזבח האדמה משלושה צדדים.

¹⁰ וכך גם מפרש רש"י בפרשת ראה, דברים יב ג: "מזבח - של אבנים הרבה: מצבה - של אבן אחת".

¹¹ ראה ירושלמי עבודה זרה פרק ד הלכה ד: "אמר רבי יוחנן: מצבה - כל שהוא יחידית. מזבח - כל שאבניו מרובות". מצבה שהתורה מדברת עליה היא אבן עומדת ולא שוכבת, ראה ספרא קדושים פרשה א (יא): "מצבה על שם שהם עומדים". ופסיקתא זוטרתא (לקח טוב) בראשית פרשת ויצא לא מה: "ויקח יעקב אבן וירימה מצבה - ויקימה מצבה, ק"ף ור"ש משמשיך". ובפרשת וישלח, בראשית לג כ הוא מוסיף שבמזבח יש פעולת בנין: "באבנים גדולים וקטנים וחומר. אבל מצבה היא בלא בנין ... בא המזבח ומחליף את המצבה". לא עוד אבן אחת נצבת, אלא מספר אבנים שחבורות למזבח. אך עדיין נשארת השאלה, על איזו מצבה (וכעת למשל מצבה המחליף אותה) מדובר? מצבה/מזבח לשם עבודה זרה? גם כאלה שנגעשו לשם ה' מצבה לשם ה' הוא בסדר, רק מצבה לא?

¹² בפתח דבריו מדגיש רש"י שמצבה היא פיסת אבן אחת (שלימה מהטבע או מסותתת). בפשט, זו האבן ששם יעקב מראשותיו. במדרש, אלו האבנים שרבו והפכו לאבן אחת שכעת יעקב מציב למצבה.

¹³ דברי רש"י אלה מבוססים על מדרש ספרי דברים פרשת שופטים פיסקא קמו (כב): "ולא תקים לך מצבה, אין לי אלא מצבה, עבודה זרה מנין? ודין הוא: ומה מצבה שאהובה לאבות שנואה לבנים, עבודה זרה שנואה לאבות דין הוא שתהא שנואה לבנים!". ראה גם הניסוח בילקוט שמעוני תורה פרשת שופטים רמז תתקז: "ולא תקים לך מצבה - אין לי אלא מצבה, אשרה ואלילים מנין? ודין הוא: ומה מצבה שאהובה לאבות שנואה לבנים, אשרה ואלילים שנואה לאבות דין הוא שתהא שנואה לבנים". מכל אלה עולה שהמצבה שנאסרה בפסוק שלנו היא כשלעצמה איננה עבודה זרה, אלא שהכנענים הפכו לחוק ומנהג שלהם, בדומה למשל לסימן הצלב בימינו, ומשום כך נאסרה גם אם יהודי לא עושה אותה לשם עבודה זרה, מעין הכלל של "בחוקותיהם לא תלכו". אגב, עפ"י פירוש זה, נראה שהכנענים לקחו מנהג זה מהאבות או ממנהג כללי מקובל שלא היה בתחילה עבודה זרה. או שמא נאמר שהאבות לא חשו למה שעושים הגויים ובימי הבנים התורה כן חשה.

¹⁴ ראה דברי הימים ב כ לג: "אף הַבְּמוֹת לֹא־סָרוּ וְעוֹד הָעָם לֹא־הִכְיִנוּ לְבָבָם לְאַלֹהֵי אֲבוֹתֵיהֶם". וכן הוא במלכים א כב מד: "אף הַבְּמוֹת לֹא־סָרוּ עוֹד הָעָם מִזְבָּחֵיהֶם וּמִקְטָרֵיהֶם בְּבָמוֹת". מדובר בתקופת יהושפט שהיה מלך צדיק וביער עבודה זרה, אבל לא את במות היחיד בהם הקריבו קרבנות לה' באופן פרטי בגבולין ולא בירושלים.

¹⁵ עפ"י פירוש רשב"ם איסור הקמת מצבה, גם אם לשם שמים, הוא ביסודו האיסור של במת יחיד שנאסרה בכל תקופה בה פעל משכן או מקדש מרכזי בעם ישראל כפי שספר דברים מדגיש לא מעט. זה סיכום התקופות בהן הותרו או נאסרו במות יחיד בספרי דברים פרשת ראה פיסקא סה: "עד שלא הוקם המשכן היו הבמות מותרות ועבודה בבכורות. משהוקם המשכן נאסרו הבמות ועבודה בכהנים. באו לגלגל הותרו הבמות. באו לשילה נאסרו הבמות. באו לנזב וגבעון הותרו הבמות. באו לירושלם נאסרו הבמות. מכאן ואילך לא הותרו". ראה דברינו [איש הישר בעיניו](#). האם רשב"ם יתיר מצבה לה' בתקופה בה הותרו הבמות? נראה שלא. המזבח מחליף את המצבה. המצבה של האבות הייתה נכונה לשעתה (לצד המזבחות שהקימו האבות). משעה שניתנה תורה והקב"ה אומר: "מזבח אדמה תעשה ליי", או מזבח אבנים, אין עוד מקום למצבה, במתכונת של אבן אחת. רק למספר מצבות שבונות ביחד מזבח. ומזבח אסור או מותר בהתאם לתקופה בה נאסרו או הותרו הבמות. נראה שפירוש רשב"ם ממשיך באופן ברור את פירוש רש"י סב.

¹⁶ נראה שלא בכדי קושר רשב"ם קרבנות למצבה שהקים יעקב (בחזרתו לארץ, ראה הערה 5), למרות שאין זה מוכרח ואינו עפ"י פשט הפסוקים (יעקב זובח זבחים בירידתו למצרים, אברהם ויצחק מקימים מזבחות ואין שם הקרבת קרבנות, ברית בין הבתרים היא מקרה מיוחד). פירוש רשב"ם בפרשתנו קשור היטב לפירושו על המצבה שהקים יעקב (כפי שראינו ברש"י, במדרש ולהלן אצל כולם). האחד משליך על השני. ולפי שרשב"ם משווה את המצבה לבמת יחיד, הוא מפרש שיעקב הקריב קרבנות במצבה בחזרתו לארץ. פירוש זה לא מסתדר כ"כ טוב עם סדר הדברים בבראשית פרק לה בו יעקב מקים תחילה מזבח ואח"כ חוזר ויוצק שמן מחדש על המצבה שהציב ביוצאו לחרן. צריך לחזור ולברר איך רואה רשב"ם את סדר הדברים בפרק לה בבראשית.

רמב"ן בראשית פרק כו פסוק ה

והנראה אלי מדעת רבותינו שלמד אברהם אבינו התורה כולה ברוח הקדש ועסק בה ובטעמי מצותיה וסודותיה, ושמר אותה כולה כמי שאינו מצווה ועושה. ושמירתו אותה היה בארץ בלבד. ויעקב בחוצה לארץ נשא האחיות, וכן עמרם, כי המצות משפט אלהי הארץ הן, אף על פי שהוזהרנו בחובת הגוף בכל מקום (קידושין לו ב). וכבר רמזו רבותינו הסוד הזה (בספרי דברים פסקא מג), ואני אעריך בו בעזרת השם (ויקרא יח כה, דברים יא יח). והמצבה מצוה שנתחדשה בזמן ידוע היא, כמו שדרשו (בספרי) באשר שנא ה' אלהיך (דברים טז כב), ששנאה אחר היותה אהובה בימי האבות.¹⁷

פירוש הנצי"ב לפסוק

ולא נתבאר עדיין מה שנא מצבה ממזבח, שהרי מקריבים לפני עבודה זרה במזבח גם כן ... אבל ביארנו בספר שמות לד יג, דמזבח לא נהגו אומות העולם, לא להקרבה, והיינו משמשי עבודת כוכבים. מה שאין כן מצבה, היה גם לעבודת כוכבים ממש ... ועושים אותה עצמה לעבודה זרה.¹⁸

רמב"ם הלכות עבודה זרה פרק ו הלכה ו

מצבה שאסרה תורה היא בנין שהכל מתקבצין אצלה ואפילו לעבוד את ה' שכן היה דרך עובדי כוכבים, שנאמר: "ולא תקים לך מצבה"¹⁹, וכל המקים מצבה לוקה. וכן אבן משכית האמורה בתורה, אף על פי שהוא משתחוה עליה לשם, לוקה, שנאמר: "ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחות עליה". מפני שהיה דרך עובדי כוכבים להניח אבן לפניו להשתחות עליה, לפיכך אין עושין כן לה.²⁰

אבן עזרא בראשית פרק כו פסוק יז

"כי אם בית אלהים" - שיתפלל אדם בו בשעת צורכו ותשמע תפילתו כי המקום נבחר. ורבים יתמהו איך הקים יעקב מצבה. והנה שכחו כי "ב מצבות הקים משה, והכתוב לא אסר לשום מצבה לשם, רק אמר: "לא תקים לך מצבה אשר שָׁנָא" (דברים טז כב). ובגעת אל מקומו אפרשנו.²¹

אבן עזרא דברים פרק טז כב

ולא תקים לך מצבה – לעבודה זרה, והעד: "אשר שנא". רק מצבה שלא לע"ז איננה אסורה, והעד הנאמן בפרשת וישלח יעקב.²²

¹⁷ לרמב"ן שיטה מיוחדת באופן בו "קיימו האבות את התורה". נושא עליו הרחבנו בדברינו [קיימו האבות את התורה](#) בפרשת תולדות. שיטה שעיקרה שקיום התורה מיוסד על שלושה עמודים: מקום, זמן וכלים, כלשון רשב"א תלמידו, ואינו דומה קיום התורה לפני מעמד הר סיני לקיום התורה לאחריו וכמו כן, קיום התורה בחוץ לארץ (וקודם למתן תורה) לקיום התורה בארץ (גם לפני מתן תורה). יעקב נשא שתי אחיות ואמנם כשהגיע לארץ נפטרה רחל. יעקב הקים מצבה, אך בספר דברים התחדשה המצווה של איסור מצבה, גם מצבה שהיא לשם שמים. בסיום דבריו הוא מצטט את הספרי שמה שהיה אהוב אצל האבות, שָׁנָא כעת אצל הבנים ובכך נראה שהוא מצטרף לדעת רש"י, אבל לא לדעת רשב"ם. מצבה אסורה תמיד. גם כשהותרו הבמות. מצבה אינה קשורה בקרבנות דווקא. ומה עם ימינו? מה לאחר החורבן?

¹⁸ המעבר ממצבה למזבח, יצר חיץ בין שני איסורים אלה. מצבה דומה כעת לפסל, משהו מוחשי שהוא עצמו עבודה זרה. ההשתחויה על המצבה היא לאבן עצמה. המזבח הוא שלב מתקדם. קרבנות ומזבחות היו בישראל ובאומות העולם. מהם לשם ה' ומהם לשם עבודה זרה.

¹⁹ המעתיקים קצרו בפסוק ונראה שדווקא לרמב"ם חשוב מאד ההמשך: "אשר שנא ה' אלהיך". על מצוות מעטות בלבד נאמר ביטוי זה. ראה גם עבודת המולך בדברים יב לא: "כִּי כָל־תִּעֲבֹת ה' אֲשֶׁר שָׁנָא עֲשֹׂ לְאֱלֹהֵיהֶם וכו'". וראה ישעיהו סא ח, זכריה ח יז.

²⁰ רמב"ם החלטי מאד לגבי איסור מצבה גם אם היא לשם שמים והדימוי להשתחויה על אבן משכית (בפישוט ידיים ורגליים, יש לומר) מסבירה הכל. גם אולי את התקופה והסביבה בהן חי ופעל רמב"ם. אבל הלשון: "בנין שהכל מתקבצין אצלה ואפילו לעבוד את ה'" קצת מעורר תמיהה. השווה עם פירוש רש"י לעיל שהגדיר מצבה כפיסת אבן אחת, ועם הפירושים שמדגישים את המעבר ממצבה למזבח שהוא מרובה אבנים. השווה גם פירוש הנצי"ב לעיל! ברמב"ם יש קפיצה ל-'בנין', למספר מצבות (אבנים) שמתלכדים לא למזבח אלא לבנין, גם לעבודת ה'. זו המצבה שהתורה אוסרת בפרשתנו? מה עם בתי כנסת ובתי מדרש? האם משום שהמוסלמים בונים להם מסגדים בהם הם מתקבצים ועובדים את אלוהיהם, וכן הנוצרים וכן דתות אחרות, יימנע עם ישראל מלהקים לעצמו "בנין שהכל מתקבצים אליו לעבוד את ה'"?" הדימוי לאבן משכית, אינו דומה כי הוא צורת פולחן. ויש לעיין בנושאי כלי הרמב"ם ולא הספיקונו. והמאירים עינינו בדברים קשים אלה של הנשר הגדול, יבורכו ויתברכו בכל לב.

²¹ אבן עזרא מבין את מעשה יעקב כדבר רצוי ומבורך והראה ממש שחזר על מעשהו של יעקב והקים שתיים עשרה מצבות בסוף פרשת משפטים – כמספר בני/שבטי יעקב! אבן עזרא אינו צריך בד"כ חיזוק מהמדרשים, אבל אם יסכים, אפשר לצרף לפירושו מדרשים רבים שבח אותן מצבות שהקים משה (מכילתא דרבי ישמעאל יתרו - מסכתא דבחדש פרשה ג ורבים אחרים). חבר זאת לשנים עשר ספרי התורה שכתב משה לכל שבט ושבט. אך מה נעשה עם הפסוק בפרשתנו שהקב"ה שונא מצבות? כשנגיע לספר דברים, אומר אבן עזרא, אפרש אותו שם. והנה הגענו! אנחנו בפרשה המתאימה. מה מפרש אבן עזרא כאן?

²² הגענו "אל מקומו" כפי שהבטיחנו אבן עזרא והוא שולח אותנו חזרה ליעקב, לפרשת וישלח. פשיטא, לשיטת אבן עזרא, שהמצבה שבה מדובר בפרשתנו היא של עבודה זרה ויש קשר בין הפסוקים: "לא תטע לך אשרה" ו"לא תקים לך מצבה". ראה הערה 1 לעיל!

רד"ק בראשית פרק כח

והיה ה' לי לאלהים - ... ועוד נדר שהמקום ההוא ששם בו האבן מצבה יהיה בית האלהים כלומר שיבנה שם בית ומזבח לבוא שם כל עובד אלהים ולהתפלל ולעבוד שם לאלהים ולא לזולתו.²³

מסכת פסחים דף פח עמוד א

ואמר רבי אלעזר: מאי דכתיב: "והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' אל בית אלהי יעקב וגו'" (ישעיהו ב ג) - אלהי יעקב ולא אלהי אברהם ויצחק? אלא: לא כאברהם שכתוב בו הר, שנאמר: "אשר יאמר היום בהר ה' יראה" (בראשית כב יד), ולא כיצחק שכתוב בו שדה, שנאמר: "ויצא יצחק לשוח בשדה" (בראשית כד סג). אלא כיעקב שקראו בית, שנאמר: "ויקרא את שם המקום ההוא בית אל" (בראשית כח יט).²⁴

שבת שלום

מחלקי המים

מים אחרונים: התמקדנו ב'מצבה' שבפרשתנו ובתורה ולא הרחבנו לנ"ך. שם, מלבד אבשלום שהציב לו יד, מצפה לנו הפסוק בישיבתו יט יט: "ביום ההוא יהיה מזבח לה' בתוך ארץ מצרים ומצבה אצל גבולה לה'", שחז"ל דורשים אותו על מקדש חוניו. ראה מנחות קט ע"ב, מכילתא דרבי ישמעאל בשלח - מסכתא דויהי פתיחתא שמצרים קבלה שכר, פירוש המשנה לרמב"ם מסכת מנחות פרק יג משנה י ועוד. וזה נושא נכבד שיש לדון עליו בנפרד.

בשניהם מדובר בעץ ובמצבה (שניהם קשורים במזבח) של עבודה זרה. ראה גם פירושו של אבן עזרא לפסוק בספר ויקרא כו א שהבאנו בסוף העמוד הראשון: "לא תעשו לךם אילים ופסל ומצבה לא תקימו לךם ואבן משכית לא תתנו בארצכם וכו'", שם הוא מסביר שמצבה שם גם היא בפשטות עבודה זרה: "ומצבה לפסל". הפסוק בפרשתנו קשור באופן ישיר לפסוק בספר ויקרא ובאופן הפוך לפסוקים בספר בראשית (יעקב) ובספר שמות (משה). לא יכול להיות שהקב"ה שונא מצבה שהוקמה לשם שמים - הלא הוא כל בתי הכנסת ובתי המדרש שקמו עוד בימי הבית (השני) ונמשכו בכל עוז לאחר החורבן. תקופת ימינו חוזרת אל תקופת האבות ומה שהיה אהוב אצל האבות ושנוי בתקופה ובמצב מסוימים, חוזר להיות אהוב בימינו. ראה דברינו [תפילות אבות תקנוס](#) בפרשת וירא. סוף דבר, עפ"י פירוש אבן עזרא יכולים היינו לתת לדף שלנו את הכותרת: מצבה אהובה - שנואה - אהובה. ולרשב"ם שטוען שיעקב הקריב קרבנות בעת שחידש את המצבה כאשר חזר מחרון, נאמר: "ונשלמה פרים שפתינו" - תפילותינו הם במקום הקרבנות.²³ נראה שגם את פירוש רד"ק למצבה ששם יעקב ניתן לחבר לפירושו של אבן עזרא. רד"ק אולי לא יחלוק על כל הפירושים שהבאנו לעיל של רש"י, רשב"ם, רמב"ן ורמב"ם המתייחסים לדין התורה לאחר שיוקם בית המקדש כפי שצופה משה בפרשתנו. אבל אי אפשר שלא לחבר את בית הכנסת של ימינו עם בית האלהים והמצבות שהקימו האבות בבחינת מעשי אבות סימן ארוך טווח לבנים, אחרי שייחרב הבית.

²⁴ סוף דבר, ניצח הבית של יעקב, המצבה אשר הקים והפכה לבית אל לדורות. כך בימינו בבתי כנסיות ובתי מדרש וכך לעתיד לבוא כאשר יחזור הבית לראש ההר ככתוב בישיבתו ב ב: "והיה באחרית הימים נכון יהיה הר ביתיה' בראש ההרים ונשא מגבעות ונהרו אליו כל הגוים". ראה מדרש זה בהרחבה בדברינו [לשות בשדה](#) בפרשת חיי שרה.